

Úvod do problematiky neziskového sektoru

1. Historie
2. Svoboda sdružování
3. Charita a filantropie
4. Pojetí v ekonomických teoriích
5. Definice
6. Základní charakteristiky a právní formy

Úvod

- Historie NS u nás plus mezinárodní kontext.
- Zpracováno podle:
Petr Anderle: Máme na čem stavět
(www.neziskovsky.cz)

Témata

- Úvod do tématu.
- (Pre)historie občanských aktivit
 - Mezinárodní rozměr
 - Tajné spolky
 - Neziskový sektor a právo
- 19. století
- ČSR 1918 – 1938
 - Neziskový sektor a politika

Úvod

- Dle statistik je v České republice registrováno více než 50 tisíc občanských sdružení, obecně prospěšných společností, nadací a nadačních fondů. Obecně je označujeme jako nestátní neziskové organizace.
- Kde se vzaly?
- Kdo jsou jejich členové a co chtějí?
- Je jich hodně nebo málo?
- Z jakých tradic vzešly?
- Co je to občanská společnost?
- Nekopírují nějaké cizí vzory?
- Kdo je řídí?
- Jaké mají místo v politickém systému?

Pre...historie

- Korporativní typ spolčování
- Asociativní typ spolčování

Počátky asociativního principu je třeba hledat v době osvícenského myšlení. Ale již ve středověku se některá sdružení spolkům podobají - laická náboženská bratrstva, literátská bratrstva, mariánské družiny, učené vzdělávací a vědecké sodality. V našich zemích jsou již ve 13. století činěny pokusy o ustavení řemeslných organizací - cechů. Slovo cech (Zeche) v podstatě znamená řád, společenství. Pražští rezníci měli svá privilegia sdružovací již z doby Přemysla Otakara II. V roce 1365 Karel IV. potvrdil privilegia malířům (k nim patřili například i knihaři). Bratrstvo malířů bylo v Praze ustaveno již v roce 1348. Podobné cechy vznikají v Evropě daleko později: 1401 Paříž, 1403 Londýn, 1502 Štrasburk.

Pokračování...

- V evropské kultuře 18. století přináší osvícenství myšlenky o volném sdružování. Formy spolčování, které přineslo dokonale organizované cechovní zřízení, zůstaly.
- S osvícenstvím přichází myšlenky o potřebě obecného prospěchu, vzdělávání, zlepšování duchovního stavu lidstva a schopností lidského poznání.

-
- ❑ První osvícenská společnost vzniká v roce 1746 v Olomouci - SOCIETAS INCOGNITORUM ERUDITORUM (Společnost neznámých.)
 - ❑ Přírodovědec Ignác Born byl iniciátorem vzniku Soukromé učené společnosti, která se v roce 1784 prezentovala jako veřejná Královská česká společnost nauk.
 - ❑ Ve stejné době vzniká u nás první mecenášský spolek - Společnost vlasteneckých přátel umění v Čechách (1796), která položila podporou výtvarného umění základy dnešní Národní galerie.

...mecenášství...

- U nás byl velmi známým mecenášem architekt Josef Hlávka.
 - Díky jemu máme do češtiny přeloženo celé dílo Shakespearovo. Mnohá umělecká díla byla zachráněna tím, že je Hlávka kupoval do svých uměleckých sbírek a podpořil tak jejich autory.
 - Sám přímo podporoval básníky, malíře a literáty (Aleš, Vrchlický, Zeyer, Dvořák, Sládek, Hynais), vkladem 25 000 zlatých zřídil Fond na postavení sochy sv. Václava na Václavském náměstí v Praze, podporoval i krajské spolky a financoval zahraniční studentské stáže.

Mezinárodní rozměr

- ***Míra svobod občanských byla vždy obecně dána mírou svobod společenského života toho kterého evropského státu. Ale byly to právě skupiny občanů v tom či onom státě, které právě vybojovaly občanské svobody.***
 - ***REPEAL***
 - ***BOYCOTT***
 - ***MAFIE***

Tajné spolky

- Tajné spolky, neboli tajné společnosti, tvořili ponejvíce rosenkruciáni, svobodní zednáři a ilumináti.
 - Tyto občanské iniciativy měly mnoho důvodů proč byly tajné. Smyslem utajení těchto společností a spolků nebyly nutně úmysly nečestné.
 - Jejich členové se mnohdy právem domnívali, že absolutistický stát například by neměl pochopení pro jejich úmysly pracovat pro všeobecné povznesení společnosti a pro její blaho.
 - Navíc u tajných společností bylo jejich utajení někdy nutné pro jejich mezinárodní provázanost (svobodní zednáři), nebo pro nevhodnost běžné organizační struktury (volnomyšlenkáři).
 - Jejich největším přínosem bylo to, že se stát začal spolkovým životem zabírat.

Občanská společnost a právo

- Již římské právo znalo pojem **collegia**, což znamená také spolky stavovské a zájmové korporace, živnostenské cechy, sdružení zájmová či obchodní, společenstva kultová, bratrstva pohřební a charitativní organizace. Vesměs platilo, že **spolek nabývá způsobilosti k právům již tím, že se ustaví. P**
 - pochopitelně, že právně byly uznávány spolky dovolené, ale svoboda spolčovací byla omezována jen výjimečně, zrovna tak jako byla postupně rozšiřována.
- I římské právo zná ovšem termín **collegia illicita**, což byly spolky nedovolené. A tak můžeme říci, že dějiny občanské společnosti jsou zároveň dějinami omezování a rozšiřování svobody sdružování.

Občanská společnost a právo

- **„Občanská společnost je (...) i tou nejlepší pojistkou proti možnému nástupu autoritativních sil, které se vždy hlásí o slovo tehdy, kdy má společnost pocit otřesu či nejisté budoucnosti, a které mají pochopitelně tím lepší podmínky k ovládnutí země, čím více moci zůstává v centru. Komunisté dobře věděli, proč potřebovali ovládnout, zmanipulovat a podrobit si každý včelařský spolek...“**

(Václav Havel - CO JE OBČANSKÁ SPOLEČNOST - projev 26.4.1999 v Minneapolis, USA)

19. století

- ***Važme si veřejnosti. Veřejnost jest hlavním předmětem státního pokroku, poněvadž jen veřejností všem občanům se umožňuje, aby do ústrojí státního každý podle sil svých zasahoval. A zajisté onen stát spíše rychleji k ideálu svému pokročí, v kterém se politické uvědomění ve všech občanech vzbudilo, nežli onen, v kterém jeden nebo hrstka státníků v paragrafech zastaralých člunek státu veslem svého rozumu řídí. Veřejnost jest spolu jediným prostředkem k poznání našich mravních neduhů a jich vyléčení.***

(novinový článek, 1848)

-
- V polovině 19. století se u nás začíná formovat moderní občanská společnost. S rozvojem spolkové činnosti jde ruku v ruce jejich podpora. Demokratická společnost je vždy příznivě naladěna projevům filantropie a mecenášství. Konkrétní adresná podpora je předpokladem jejího účelného a kontrolovatelného využití, na rozdíl třeba od obecně pojatých státních dotací, které nejsou rozdělovány transparentně.

-
- Důležité bylo i to, že lidem, kteří podporovali iniciativy občanské, dostávalo se na druhé straně značného společenského uznání. Navíc si sami ve vlastním zájmu vhodně kontrolovali využití jimi investovaných prostředků.

Příklady spolků...

- ❑ SPOLEK STÁLČŮ
- ❑ Společnost pro lidská práva (1835)
- ❑ Spolek Evropa (1854)
- ❑ Spolek ctnostných
- ❑ Spolek pro péči o propuštěné vězně
- ❑ SOKOL (1862)
- ❑ ...

Další spolky...

- ❑ Meteorologický spolek na Moravě (1816),
- ❑ Slezská společnost pro povznesení vlastenecké vzdělanosti (1803).
- ❑ Zoologická stanice u rybníka Dolnopočernického (1888),
- ❑ Theosofický spolek v Praze (1897),
- ❑ Spolek českých zvěrolékařů pro země Koruny české (1899)
- ❑ Spolek hornický a hutnický v Moravské Ostravě (1877)
- ❑ a mnohé další. Řada spolků vzniká na půdě církví. Mnohé neslouží pouze účelům církevním, ale mají zcela širší platnost. Vznikají i spolky s výraznými rysy samaritánskými.

ČSR 1918 - 1938

- V republice pochopitelně pokračují v činnosti spolky tradiční, avšak vznikají nová sdružení a dochází ke značnému rozšíření jejich činnosti. V zemi se objevují spolky mezinárodní, pracující na bázi kulturní výměny. Jsou zakládány odbočky PAN KLUBŮ, Rotariánů, Spolků všech lidí – vzniká řada sdružení pro pěstování styků mezi národy. Zde stojí za to poznamenat, že právě **u nás (1925-1926) vznikla myšlenka hnutí Panevropského. Myšlenku tu podpořil mimo jiné i prezident Masaryk a následně vzniklé občanské sdružení Panevropská unie Čech a Moravy (1926), které bylo obnoveno po roce 1989.**

-
- Značný rozvoj prodělávají spolky turistické.
 - Prvním turistickým sdružením v našich zemích byl v roce 1886 založený spolek „Pohorská jednota Radhošť“ ve Frenštátě na Moravě.
 - V roce 1888 byl založen „Klub českých turistů“
 - Druhým největším turistickým klubem byl Hauptverband deutscher Gebirgs - und Wandervereine

□ Spolky tělovýchovné a sportovní

- V roce 1882 se koná první Všesokolský slet na Střeleckém ostrově, kde se představilo 750 cvičenců. V roce 1923 má Sokol 603 903 členů, v roce 1929 629 136 členů ve 3 130 jednotách. Sokol vlastnil 843 tělocvičen a jenom na příspěvcích vybíral ročně přes milion korun.
- K hnutí sportovnímu je třeba připočíst ještě Dělnické tělocvičné jednoty, Jednoty orelské, tělocvičné odbory hasičské a střelecké, národně sociální, Selské jízdy, Federované dělnické tělocvičné jednoty, Německé tělocvičné spolky, Židovské tělocvičné spolky a další drobné organizace.

-
- V roce 1911 se začíná v Čechách rozvíjet skauting, v roce 1914 je založen první samostatný spolek „Junák – český skaut“. V roce 1930 má Svaz Junáků – skautů 34 253 členů.

-
- Výrazným rysem občanské uvědomělosti byla práce dobrovolnická
 - Zde měla velmi silné postavení Společnost Československého Červeného kříže - v roce 1930 v ní pracovalo přes 35 000 samaritánů a samaritánek. Dorost ČsČK sdružoval v té době 483 000 členů.

-
- K tomu všemu je třeba přičíst tisíce drobných spolků počínaje hasičskými a konče čtenářskými a pěveckými. Nebylo u nás obce, jejíž společenský život by se neodvíjel od existence dobrovolných sdružení občanů. Bylo zcela běžné, že v obci mající okolo 5 000 obyvatel bylo 30 i více sdružení.

Občanská společnost a politika

- V období do roku 1939 projevovaly politické strany zájem o spolkové hnutí a některé politické strany vytvářely přímo své vlastní korporace.
- Vzhledem k mnohotvárnosti občanské společnosti nebylo možné, aby si nějaká politická strana uzurpovala právo na „majetnictví“ nějaké hnutí či společenství.
- Politické strany a občanský sektor existovaly vedle sebe, prolínaly se, vzájemně se ovlivňovaly, řešily případné problémy, spory, spolupracovaly.
 - Vztah mezi politickými stranami a občanským sektorem nebyl nijak definován a nikdo se ani o jeho definici nepokoušel.

-
- vznik národního státu, kterým Československo bylo, nastolil novou společenskou situaci. Stát hledal v některých občanských iniciativách oporu. Našel ji u Sokolů, u legionářských spolků, avšak jak se polarizoval politický život, tak se začal polarizovat i život spolkový.
 - Zejména vznikem krajní levice po rozdělení české sociální demokracie v roce 1921 (vznikem KSC) dochází i k ideové diferenciaci v odborovém hnutí, ve sportovní činnosti, v mládežnickém hnutí i v dalších oblastech.
 - A tak máme například pravicové skauty (Svaz Švehlových junáků skautů Československa) i rudé skauty (Spartakovi skauti práce). Podobné příklady bychom našli ve sportu a u dětských a mládežnických organizací.

Další historické mezníky:

- Protektorát – útisk občanských aktivit
- Socialismus – poroba a kontrola občanských aktivit
- Po listopadová éra – znovuoobnovení občanských aktivit

Svoboda sdružování

- ❑ Vyrovnávací závaží principu demokracie
 - ❑ Forma účasti na moci
 - ❑ Podpora většiny ostatních svobod
 - ❑ Faktor společenských novot (inovace)
 - ❑ Faktor výchovy občanů
 - ❑ Prostředek obrany a podpory
-

Brzdy svobody sdružování:

- ❑ Konkurence vůči vládnoucí moci
 - ❑ Riziko dát do hry demokratické svobody
 - ❑ Obava státní moci z růstu nezcizitelného majetku soukromých neziskových organizací
 - ❑ Riziko zkosnatění činnosti organizace
 - ❑ Triumf zájmů jednotlivců nad zájmy obecnými
-

Charita a filantropie

- (lat. charitatem)
 - = Křesťanská láska
 - Výsledek velkodušnosti či dobročinnosti jednotlivce či státu (welfare state).
 - (řec. philanthropos)
 - = láska k lidem
 - Snaha pomoci motivovaná obecně láskou k bližnímu
-

Ekonomické teorie, hovořící o NNO

- Teorie tržních a vládních selhání
 - Teorie sociálního státu
 - Teorie informační asymetrie
 - Teorie vzájemné závislosti
-

Vymezení neziskových organizací

Dle strukturálně-operacionální definice (Salamon, Anheier) jsou nestátními neziskovými organizacemi instituce, které jsou:

- Organizované
 - Soukromé
 - Neziskové
 - Samosprávné
 - Dobrovolné
-

Český právní řád: § 18, zák. č. 568/1992 Sb., o dani z příjmů definuje organizace charakteru právnické osoby, které nebyly založeny za účelem podnikání, a to:

- Občanská sdružení
 - Obecně prospěšné společnosti
 - Nadace a nadační fondy
 - Státem uznávané církve a náboženské společnosti vč. církevních právnických osob
 - Zájmová sdružení práv. os.
 - Politické strany a hnutí
 - Veřejné vysoké školy
 - Tj. nestátní neziskové org.
 - Státní fondy
 - Obce
 - Krajské úřady
 - Organizační složky státu, krajů a obcí
 - Příspěvkové organizace
 - Subjekty, o nichž tak stanoví zvláštní zákon (a.s., s.r.o., družstvo)
 - Tj. státní, resp. veřejné neziskové organizace
-

NNO dle charakteru globálního poslání

- Organizace vzájemně prospěšné
 - Teoreticky práv. f. občanského sdružení
 - Organizace veřejné prospěšné
 - Teoreticky práv. f. obecně prospěšné společnosti

 - Kde je hranice?? Lze ji vymezit??
-

Když řekneme „nezisková organizace“, rozumíme tím:

- Občanské sdružení
 - Obecně prospěšná společnost
 - Nadace a nadační fondy
 - Církevní právnická osoba (zřízená církví či náboženskou společností)
-

NNO konkurence s ROPO

- Rozpočtová organizace
 - Změněna na Organizační složku
 - Příspěvková organizace
 - Obě upraveny zákonem o rozpočtovém určení daní
-

Organizační složka

- ❑ vzniká a zaniká rozhodnutím zastupitelstva územ. samospr. celku
 - ❑ zřizovatel vydává zřizovací listinu
 - ❑ není samostatnou právnickou osobou
 - ❑ její zaměstnanci = zaměstnanci obce nebo kraje, resp. státu
 - ❑ není účetní jednotkou - příjmy a výdaje (rozpočet) jsou obsaženy v rozpočtu jejího zřizovatele, u státní org.sl.je účetní jednotkou, její rozpočet představuje položku SR
 - ❑ Příklady: Ministerstva, kr. úřady, Soudy, Policie ČR, atd.
-

Příspěvková organizace

- vzniká a zaniká rozhodnutím zastupitelstva státu nebo územního samosprávného celku
 - je účetní jednotkou = má vlastní rozpočet
 - zřizovatel vydává zřizovací listinu a zapisuje ji do obch. rejstříku
 - je samostatnou právnickou osobou, která má ve správě majetek svého zřizovatele
 - povolena doplňková (tj. hospodářská) činnosti, eviduje se odděleně od hlavní č.
 - Příklady: divadla, muzea, pečovatelské domovy, aj.
-

Nový občanský zákoník

- ❑ Upraví nově občanská sdružení, resp. je transformuje na **spolky**
 - ❑ Zahrne do sebe i nadace a nadační fondy, rehabilituje pojem „nadační ústav“ jako alternativu k obecně prospěšné společnosti
 - ❑ Zavede i „sociální družstvo“
 - ❑ Obecně prospěšné společnosti – budou „dožívat“ = „brontosauři“ mezi NNO
 - ❑ Velmi volně upravuje „veřejnou prospěšnost“
 - ❑ V platnost 1. 1. 2014 (nereálné?)
-